

La Immigració a les dècades 1950-1960: *Bóts i barrals*, de David Yeste.

Agraïments:

Vull agrair l'organització de la jornada, especialment a l'Àngels Carles, que m'hagin convidat a participar-hi amb aquesta xerrada. Tanmateix, vull felicitar al Centre d'Estudis Històrics de Terrassa, i a l'Arxiu Històric comarcal de Terrassa, per haver tingut aquesta excepcional idea de repassar la història de la ciutat a través de la literatura. La història, tots ho sabem, es construeix a partir de fets, de dades i d'estadístiques, però també a partir de testimonis i vivències, d'experiències que sovint no queden enregistrades als anuaris.

Les novel·les, els llibres, en definitiva, no deixen de ser una altra mena de testimoni, i els escenaris, sovint, a través dels autors, esdevenen protagonistes de les narracions: en moltes ocasions, i més enllà de trames i ficcions, els protagonistes principals. La ciència de la història té la capacitat de conjuntar l'anècdota fins a elevar-la a categoria, si més no, a una opinió sòlida. L'escriptor, en canvi, ha d'apostar per exprémer l'anècdota fins a fer-la esdevenir una narració, agafada per les pinces de la versemblança, més que no pas per les de la realitat.

Introducció:

He fet moltes voltes, he fet cabòries –què deia aquell- sobre l'enfocament d'aquesta xerrada. I he de reconèixer cert vertigen davant el fet de xerrar a l'escenari on es recull el testimoni històric de la ciutat, i a un acte organitzat pels encarregats de tan lloable tasca. És a dir: pobrament podria jo explicar història als propis cronistes de la ciutat. És per això que he procurat fer una aproximació més literària, intentant mostrar la Terrassa de les dècades de 1950-1960 com a escenari novel·lístic, amb el fenomen de l'allau migratori com a cap de cartell del *dramatis personae*. Al cap i a la fi, hi estic convidat en quant escriptor encara que sovint em sobti veure imprès aquesta professió vora el meu nom.

El propòsit d'aquesta xerrada, doncs, és fer, breument, una pinzellada, des d'un punt de vista personal, sobre el concepte de immigració, i com aquest contribueix al creixement, transformació i desenvolupament tant de la ciutat, com de la societat, fins i tot de la pròpia identitat, amb les més que probables equiparacions amb fenòmens que foren llavors i que són avui, molt més semblants del que creiem. Tanmateix, intentaré amb les meves paraules esbossar, amb traç gruixut, els condicionants històrics que feren de Terrassa una de les ciutats del nostre país on més va créixer la població, i com reaccionà aquest ens viu que sempre és una ciutat, intentant repassar les línies de la narració de *Bóts i Barrals*, i connectant el fet històric amb la novel·la, i provant d'acostar-nos a la Terrassa de just abans de les riuades de 1962, i dels dies immediatament posteriors.

El concepte d'immigració.

Parlar d'immigració és parlar de l'humanitat. I parlar de la història de la humanitat és tant com fer-ho de la història de les migracions. Perquè el fet de canviar de lloc, sigui per l'interès o la circumstància que sigui, és inherent a l'ésser humà, fins i tot a la majoria dels animals que, com l'home, hom considera socials o gregaris. De manera que d'ençà que l'home ho és, ha estat més temps migrant que no pas establint-se en determinats llocs del planeta: només cal recordar que els antropòlegs ens diuen que el primer homo sapiens és originari de l'Etiòpia, i que en pocs segles –uns instants, en termes de temps històric- s'estengué pel món, ocupant-lo íntegrament, i més enllà, des d'abans de l'adveniment del zoon politikon, de l'home de les polis, de les ciutats, ocupant-nos contínuament els uns als altres.

És, doncs, l'accepció d'immigrant un terme definitivament polític, i fluctuant. Fluctua en l'espai, veient, per exemple com un habitant de Pequí pot viatjar durant setmanes sense decaure sota aquest nom, en no sortir mai de les seves fronteres, mentre que d'altres persones només precisen travessar una dotzena kilòmetres de mar per ser un immigrant de "ple dret"-entre cometes, evidentment -: les fronteres, les nacionalitats, marquen estatus econòmics i socials que arriben a ser diametralment oposats, només fent una passa

endavant o enrere. I fluctua en el temps perquè sempre, i exceptuant aterridores excepcions esdevingudes crims contra la humanitat, els immigrants d'ahir són els ciutadans d'avui, transformant, transformant-se i transformant-nos.

I és què, la immensa majoria dels immigrants emprenen el viatge per gana, per por, per condicionants polítics... en una paraula: per una expectativa de millora, tot i que no sempre la seva destinació sigui, de bell antuvi, res semblant a la terra promesa. I deixa sovint gran part de la seva família i el seu entorn enrere, cercant una socialització i una solidaritat dels que li són propers, una mena de coadjudants en la construcció de la seva nova identitat que cadascun dels immigrants ha de dur a terme. En moltes ocasions, perden referències que deixen enrere, i troben barreres socials, econòmiques i polítiques en el lloc de destinació. Tanmateix, la població que rep als forans, sovint reacciona amb quelcom tant humà com la por, en esdevenir xocs culturals, en més ocasions del que fora desitjable, disfressat d'altra cosa. Els receptors obliden que ells mateixos són, o van ser, els nouvinguts, en un altre temps. Per això és humà, encara que trist, que els mateixos que malament reberen el qualificatiu de xarnegos, xerrin ara de sudacas, moros, etc. Cal superar aquesta visió d'un fenomen que no s'ha aturat en tota la història, i que, afortunadament, no cessarà mai.

És més que encertada, doncs la metàfora que l'escriptor i periodista libanès Amin Maalouf edifica al voltant de la construcció de la identitat, esdevenint aquesta la pell d'un tambor, mentre que cadascun dels trets que la componen (origen, religió, educació, estrat social, nacionalitat, ofici, llengua, etc.) serien els tensors que la forcen a estar afinada: si un d'aquests trets distintius s'evidencia per sobre la resta, l'afinació es perd, i es corre el risc de patir una esquinçada. Malauradament, és el que acostuma a passar.

El fet migratori, present a la literatura des de molt abans del corpus bíblic, amb la terra promesa com a paradigma, s'ha anat accentuant amb el pas dels segles. Tant és així que les xifres ens diuen que entre els segles XIX i XX, i només a la vella Europa, més de 70 milions de persones van canviar el seu lloc de residència, cap a Amèrica, Àsia, etc., amb casos espectaculars com el

de Irlanda, en quant a emissor d'emigrants, que reduí durant la primera meitat del s. XX la seva població al 10%; o el de Buenos Aires, com a gran centre receptor d'immigrants després de la II Guerra Mundial, gairebé duplicant el nombre d'habitants en una dècada. A tall d'anècdota, permeteu-me un adagio popular bonaerenc que diu quelcom semblant a: "los mexicanos descienden de los aztecas, los guatemaltecos descienden de los mayas, los peruanos descienden de los incas, y los argentinos descienden de los barcos". No és gens agosarat dir, doncs, que la majoria dels nous catalans, dels nous terrassencs que arribaren durant les dècades dels 50 i 60, descendiren dels trens. I el tren, figura literària per excel·lència, simbolitza la immigració en aquest període, fins el punt que el flamant Museu d'Història de la Immigració de Sant Adrià del Besòs, amb el lema "jo també he estat immigrant", és presidit per un vagó del Sevillano, un d'aquells trens que ens portaren fins a l'estació de França.

L'arribada d'immigrants, doncs, és inherent a la construcció de Terrassa, però val a dir que tampoc no és casual que la nostra ciutat hagi estat al llarg de la història un "focus d'atracció" de gent de fora: la llarga tradició, primer artesanal, després industrial, relacionada amb el sector de la llana, i del tèxtil en general, necessità constantment de mà d'obra, en un nombre més elevat del que el creixement natural de la població, o el generat per les migracions properes camp-ciutat, podia satisfer. Ja durant el s. XVI, un dels primers carrers extramurs de l'antiga vila medieval, rep el nom de Carrer dels Gavatxons, en ser el primer ocupat per població immigrada –fruit llavors dels que arribaven de la França occitana cercant oportunitats.

És malgrat tot, durant el s XX on Terrassa veu multiplicada per onze la seva població: de 16.000 habitants, a més de 175.000, i, com sabem, més de 200.000 a l'actual "Ciutat de les Persones", i ha estat en un continu d'onades d'immigració exteriors i interiors, de caire cíclic. I són especialment aquestes dues dècades de màxima aflluència de població, els 50 i els 60, de creixement urbanístic, de desmesura en el caos, de la dualitat centre/perifèria duta a l'extrem, les que conferiran les característiques principals a la ciutat que avui coneixem.

L'escenari: arribades massives i creixement desordenat

La Terrassa que l'Adrià, el protagonista, i els seus amics, adolescents que volten els setze anys, troben davant els seus ulls, és una ciutat que ha crescut, i creix encara, exponencialment, tant horitzontalment com en el nombre d'habitants. Una ciutat on pràcticament cada dia, els trens descarreguen nouvinguts que baixen per Calle San Antonio, per exemple, carregats amb quatre coses, i enfilen cap als nous barris de l'extraradi. Així, després de l'estancament econòmic de la primerenca postguerra, amb un creixement demogràfic pausat, la nostra ciutat passaria de menys de 60.000 habitants al 1950, fins els 140.000 a 1970. Les xifres canten: més del 80% d'aquest brutal creixement prové directament del flux migratori exterior, i quelcom menys del 20% és fruit del creixement natural. És una ciutat, com gairebé totes, a casa nostra, sota la bota de ferro de la dictadura, amb la por com a constant de la vida quotidiana, amb les institucions - ajuntament, forces de l'ordre, sindicat vertical, etc. - dominades pel règim. Però, on per sota d'aquesta estructura, s'escolen irregularitats més o menys consentides, en forma del ja conegut estraperlo, o especulació a petita escala amb el sòl edificable.

És una ciutat que creix condicionada pel desenvolupament industrial que demanda la mà d'obra necessària per les grans fàbriques tèxtils, agreujant l'atàvic problema de l'habitatge. La immigració i la manca de planificació urbanística seran els factors claus en el desenvolupament urbà i en el teixit de la nova societat que s'anirà conformant, relacionats tant estretament que és impossible deslligar l'un de l'altre.

El creixement demogràfic:

En l'arribada dels nouvinguts, provinents majoritàriament d'un entorn rural i molt jerarquitzat, podem distingir dues etapes:

- De 1950 a 1960 Terrassa passa dels 58.000 habitants fins als 90.000, amb una tipologia d'immigrant preferentment masculina, amb un índex d'integració un xic més elevat que les onades posteriors, i procedent, en més d'un 49%, d'Andalusia (coincideix amb la gran crisi andalusa a l'agricultura, de mitjans de la dècada). El 80% d'ells s'abocarà a la indústria. En aquest període, el Gobierno Civil, més preocupat pels problemes de desordre públic associats a la immigració, que no pas al problema de l'habitatge, insta a l'ajuntament, al 1952, a elaborar un cens estadístic de viviendas no autorizadas, i a extremar la vigilància amb la concessió de permisos d'edificació, a banda de prohibir la contractació d'obriers amb domicili irregular. Es procedeix, també, a tancar tots els solars buits, per evitar la seva ocupació. Tanmateix, entre 1952 i 1956, es duen a terme vora 250 deportacions, amb testimonis esfereïdors d'agrupaments als Pavellons de Montjuïc, com a pas previ de la retornada al seu lloc d'origen. Al 1954, ja amb en Josep Clapés a l'alcaldia, es pretindrà regularitzar les construccions, amb la figura de la licencia municipal para las Barriadas Extremas (un nom preciós!), però es mantindrà la permissivitat basada en l'especulació.
- De 1960 a 1970, la nostra ciutat augmentarà de 90.000 fins als 140.000, i es tractarà, en aquesta ocasió, d'un tipus d'immigració de caire més familiar però menys integrada, on tindrà protagonisme la figura del que avui es denomina "reunificació familiar", tant en el sentit de família nuclear, com extensa. Evidentment, la destinació d'aquest gegantí increment de la població tindrà com a destí els barris perifèrics, desequilibrant encara més la relació el centre i els nous barris.

Creixement urbà: el centre i la perifèria, el poder i el treball.

El creixement urbà, durant el període, resultarà en una urbanització caòtica, sense gairebé cap mena de control, generant una perifèria suburbial, separada a la major part dels casos, del centre de la vila, fins i tot per espais encara destinats a l'agricultura a petita escala. La manca d'habitatges per a la població immigrada donarà lloc, sense remei a fenòmens com el de

l'autoconstrucció o el barraquisme, a la proliferació d'assentaments sense planificació urbanística ni, per tant, cap mena de serveis, i a un creixement anàrquic als voltants del nucli urbà.

Així, els mateixos treballadors que de dilluns a dissabte empraven unes bones dotze hores a les empreses tèxtils, accedien a terrenys a baix preu –o tot sovint tot just l'ocupaven -, i aprofitaven estones lliures i diumenges sencers per a treballar en la construcció de la seva pròpia barraca, ocupant-la tant bon punt quatre parets i teulada eren enllestides. Són molts els testimonis de compra de butlles al capellà del barri per tal de poder treballar en diumenge, o de l'adquisició de totxos i material de construcció, pagat en “còmodes terminis”. Tanmateix proliferà la sobreocupació dels pocs pisos de lloguer, així com el lloguer d'espais com a pas previ a l'acabament de la seva pròpia “llar”(exemple del Barco de la Juana, a la Cogullada, com a empresa de “serveis integrals al nouvingut” d'abús entre immigrants).

Es tracta, tot plegat, d'un creixement extensiu, tot i de poca densitat en un primer moment, amb la irregularitat com a característica principal, cosa a la qual s'afegirà la manca d'intervenció política, que arribarà tard i malament, en forma de plans d'ordenació que sovint mai no s'arribaren a aplicar. El resultat: el desenvolupament d'una perifèria suburbial, paral·lel a l'aïllament social dels seus habitants: segurament, a la majoria, aquests processos ens sonen.

Una de les primeres reaccions d'iniciativa pública foren les promocions de Renta Limitada, exemplificada en els grups de Sant Llorenç, Egara o Montserrat, que, si bé generaren un cert volum d'habitatges, no feren sinó aprofundir l'escletxa de l'aïllament social entre el centre i la perifèria, sense aturar els processos d'autoconstrucció, que continuà estenent-se ara per barris com Las Latas, Pueblo Nuevo o Pueblo Seco . Aquesta edificació residencial econòmica esdevé en sectors d'alta concentració demogràfica, però sovint sense els equipaments bàsics, donant lloc a una estructura social gairebé tan aïllada com el propi urbanisme. Abans del Pla Urbanístic de Joan Baca, el 1961, vora el 70% de la població immigrada té la seva residència a la perifèria, i el fenomen de l'autoconstrucció es perllongarà ben bé durant els trenta anys que van dels quaranta als seixanta. I és que, de plans d'ordenació urbanística

n'hi hagueren diversos – Vinyals, el 1933; Frantmasó, el 1949; Baldrich, el 1951, etc.-, tots sense gaire concreció, o amb una minsa voluntat d'establir una línia urbanística decidida: molts d'ells mai no passaren de la formulació teòrica, per utòpics. No seria fins el 1965, amb el pla d'en Joan Baca, i com a conseqüència de les riudes, que s'endegaria un pla amb certa lògica.

En la vessant política cal destacar com la burgesia industrial terrassenca, hereva del que fou el salisme de finals del s. XIX, i que havia concentrat el poder econòmic i polític fins a la dècada dels 40, es veu ara desallotjada de les institucions pel règim falangista, i es veurà obligada a practicar una mena de succint pactisme amb el poder polític per tal de superar l'intervencionisme, alhora que suplir la manca d'iniciativa pública en l'àmbit econòmic. Aquesta dualitat entre el poder polític i econòmic, d'intent de control –o de pacte- del falangisme des de la burgesia local, s'exemplifica perfectament amb l'alcaldia d'en Josep Clapés, entre 1953 i 1964.

Al sector industrial, i un cop superat el sistema de cupos, el mercat de la llana es revifaria, augmentant les exportacions i la producció, que donaria lloc a l'alta demanda de mà d'obra a la que fèiem referència. Paral·lelament, es produirà un fenomen de fragmentació en la indústria, amb l'aparició d'infinat de petits tallers tèxtils –moltes vegades per sota de la legalitat -, els coneguts com a drapaires, sovint com a satèl·lits al servei de les grans empreses tèxtils, per absorbir encàrrecs puntuals o bé puntes de treball d'aquestes.

Per la seva banda, al sector de la construcció, i malgrat puntuals accions governamentals en contra de l'especulació, aquest pactisme abans mencionat s'evidenciaria en forma de complicitat amb els propietaris dels terrenys – en la requalificació de terrenys de caire rústic, en la facilitat de concessió de permisos, etc. -, però sempre a una petita escala, i revestit de la pàtina de l'amiguisme polític. Aquest fet redundarà paradoxalment en la convivència dels fenòmens de les promocions de renda limitada i el barraquisme.

Malgrat els temps grisos de la dictadura, les institucions culturals sota atenta vigilància, i l'anul·lació de qualsevol tipus de contestació política, aquestes dues dècades són testimonis d'un inici de desvetllament de certa oposició al règim. D'una banda trobem l'aparició del moviment veïnal,

procedent dels barris perifèrics, en quant a l'exigència i reivindicació de nous serveis municipals, etc. el qual s'anirà desenvolupant amb el pas dels anys ,i prendria força protagonisme durant la transició. Tanmateix, si ja la vaga de 1951 havia estat un avís, a Terrassa té lloc al 1956 l'anomenada Manifestació de les Bicicletes, com a protesta contra els jutjats, i es van consolidant, a partir dels seixanta es consolida, entorn el PSU i d'altres sectors catòlics i catalanistes, diferents formes clandestines d'oposició.

D'altra banda, la situació de Terrassa en la ruta entre Manresa i Barcelona, fa que esdevingui lloc de pas de molts exiliats que retornen il·legalment cap a la capital. Així, molts dels retornats, acompanyats per guies o passadors, fan via fins a Sant Llorenç Savall, Castellar, Matadepera, i arriben a la nostra ciutat amb la intenció d'agafar el tren fins a Barcelona. Aquest fet fa sospitar de l'existència d'una xarxa clandestina de suport. Existeixen també molts testimonis de trobades, per l'entorn del que avui coneixem com a parc natural, de la guàrdia civil amb partides de maquis (incís reivindicatiu: maquis=maki). Tot i que pugui semblar anacrònic respecte el temps en que s'explica la novel·la, val a dir que el darrer maqui català, en Ramon Vila Capdevila, alies Caracremada, o Pasos Largos, o Capità Raymond, va ser abatut a l'Agost del 1963, i existeix constància de la seva estada a vora Can Roure, anys abans. Igualment, hom pot trobar registres de la presència de diverses partides de maquis, com la del Maño, o la d'en Faceries, pels volts de Sant Llorenç, així com de diversos amagatalls.

Les riuades.

Aquest és, a grans trets, el panorama de la nostra ciutat quan, un 25 de Setembre de 1962, un fenomen meteorològic anomenat "gota freda" fa que, entre dos quarts de vuit del vespre i les dotze de la nit, descarregui una mitjana de 225 litres per metre quadrat de pluja torrencial, com a mitjana, a gairebé tota la comarca. Com a conseqüència immediata, bona part de les poblacions ubicades al con de dejecció del massís de Sant Llorenç de Munt, són escombrades per onades successives del torrent de les aigües i dels materials arrossegats. Així, Matadepera, Terrassa, Les Fonts, i fins i tot alguna barriada de Sabadell, en pateixen lesavingudes.

Dels més de mil morts a tot el Vallès, a la nostra ciutat se'n contaren 441, a més dels vora quatre-cents desapareguts. Els espais més afectats, evidentment, els confrontants a la riera de les Arenes. Allà on el barraquisme i l'autoconstrucció havia arribat a ocupar el propi llit del cabal. Aquest, segons registre, va superar per moments els 700 metres cúbics per segon. On més precarietat existia, com a totes les catàstrofes naturals, el nombre de morts va ser més elevat. També la riera del Palau, l'actual Rambla, llavors Avenida del Caudillo, va patir l'embranchida de les aigües, arrossegant, amb una alçada de més de dos metres de riuada, tot al seu pas. Més endavant, en la confluència d'ambdues rieres, l'agua continuaria fent mal en el seu camí natural cap el mar. Centenars de cases arrossegades per la riuada, fàbriques, vides. Una tragèdia ja molts cops explicada.

A banda de la catàstrofe natural i humana, aquesta desgràcia tingué la virtut de revelar l'extraordinària realitat dels canvis de la nostra ciutat en tan breu lapse de temps, fent que l'estament dirigent estigués obligat a impulsar la vertebració d'un nou model de Terrassa on, a nivell urbanístic primer, i social, més endavant, es donés cabuda a tothom. Després de l'anècdota de la visita del dictador (que l'escriptor converteix en eix de la narració), de l'arribada dels crèdits, amb el mite dels mil milions –amb les mítiques declaracions del ministre Solís de un pueblo valiente pide créditos, un pueblo cobarde pide limosna -, i, com no, de la solidaritat arribada d'arreu, el més difícil fou trencar la dinàmica de pressupostos pràcticament autàrquics, per focalitzar la realitat de les necessitats de la ciutat, cosa que començaria a arribar amb l'accés, el 1964, de Miquel Onandía a l'alcaldia.

La novel·la: "Bóts i barrals"

Aquesta novel·la, amb la que vaig tenir la sort de guanyar el Xè Premi Ferran Canyameres, al 2001, i que va ser la meva primera obra publicada, explica una història petita. Una història humil i sense gaire pretensions, de la mateixa manera que humil és el format i l'extensió. Algú m'ha dit que s'hi podria encabir dins el gènere del que s'anomenen variacions: coses que no passaren a la història, però que podien haver passat, si no m'equivoco. Però

afortunadament, aquesta petita novel·la – nouvel·le, que diria l'entès -, es va publicar en una col·lecció de novel·la juvenil. I dic afortunadament perquè crec definitivament que una societat que llegeix té moltes probabilitats de tenir molts menys conflictes: què millor que fer tots els esforços per tal que el jovent llegeixi i conegui la història d'allà on viu, d'allà on creix.

Aquesta història petita, doncs, s'explica des del punt de vista d'un adolescent, l'Adrià, que, amb els seus amics, viu els dies que van des de les riudes fins a la visita de Franco. El protagonista, un noi fill de botiguers del centre de la ciutat, però de pare andalús, de les primeres onades migratòries dels quaranta, pot exemplificar aquesta dualitat entre el centre i la perifèria de la qual hem parlat: és un noi "de casa bona", però té una xicota del barri de Las Arenas. La tragèdia dels aiguats es barrejarà amb la sobtada aparició del seu oncle Valentí, acabat de sortir de la presó per lluitar contra el règim, i a qui el noi, d'immediat, mitificarà i convertirà en el seu heroi, fins el punt de veure's implicat en un intent d'atemptat que un escamot d'activistes prepara davant la imminent visita del dictador. Els escenaris de la novel·la, ja tots ells mencionats, miren de bastir de versemblança aquesta inexistent trama. Així trobem escenaris exteriors: un centre de la ciutat amb els carrers amb plaques farcides de noms afins al règim (Alcázar de Toledo, Arrabal de José Antonio, Avenida del Caudillo, i tants altres), les grans fàbriques tèxtils que encara mantenen el fum per sobre les teulades, els barris perifèrics assolats per la tragèdia, un cementiri farcit de dolor, la nit de la muntanya amb l'ombra de la guàrdia civil als talons; i els escenaris interiors: la curiositat dels joves, la por de la desgràcia, la manca de llibertat, l'angoixa del desastre i, sobretot, el camí de l'adolescència cap a l'edat adulta en un moment crític de la història de la nostra ciutat.

Un antic professor em deia que tothom escriu d'allò que coneix, i encara que parli de circumstàncies que li són absolutament alienes, hom sempre acaba de revestir qualsevol narració de vivències personals, o de colors que només un coneix car només un els ha viscut d'aquesta manera. Així, imagino que jo, fill d'aquells immigrants, i de Ca n'Anglada de tota la vida, també he procurat explicar aquesta història segons m'ha arribat. Han passat molts anys, però a casa, els pares encara diuen "baixar a Terrassa", quan es refereixen a

venir al “centre”, i, fins i tot, al pare li puja la mosca al nas quan, a finals de l'estiu, es gira alguna tempesta forta.

L'Adrià, segurament, no va existir mai, ni tampoc el seu oncle Valentí, ni mai van succeir fets com d'atemptat però el protagonista rere la petita història, la Terrassa que creix desordenada i caòtica fins que les pluges d'aquell 25 de Setembre la fan rebentar pels descosits, traient a la llum els errors comesos. Fent una difícil paràbola, no ens resultarà difícil veure com, avui dia, som testimonis de nous corrents migratoris, també en sentit sud-nord (només que un xic més del sud), i, probablement amb les mateixes causes i les motivacions que foren llavors. Només cal esperar que la història, i per què no, també la literatura, esdevinguin eines imprescindibles per no tornar a cometre els mateixos errors. Potser encara hi som a temps.

David Yeste

Bibliografia:

- CARDÚS I ROS, S. (Dir). “Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi”. Diari de Terrassa. Barcelona, 2005.
- BALLARÍN ELCACHO, C, CASAS I SORIANO, J, MÀRQUEZ I BERROCAL, M. “Història social de Ca n'Anglada: El moviment veïnal, 1950-1995”, a TERME, 12. CEHT, Terrassa 1997.
- CALVET I PUIG, Jordi “Els crèdits de la riuada”, a TERME, 17. CEHT, Terrassa, 2002.
- PÉREZ I VENTAYOL, Joan, “L'EXPULSIÓ D'IMMIGRANTS A LA TERRASSA DELS ANYS 50”, a TERME, 25. CEHT, Terrassa 2010.
- CASTELLS, J., PALOMARES, M., TORRELLA, F. “Tarrasa y los tarrasenses (1939-1964)”. Patronato Fundación Soler y Palet. Gráficas Marcet, Terrassa 1966.
- YESTE MUÑOZ, D. “Bóts i Barrals”. Baula, Barcelona, 2001.